Ел ерімен көрікті

Шоқтығы биік ғұлама

Халқымыздың біртуар перзенті, зиялы қауымның көшбасшыларының бірі, академик Кенжеғали Әбенұлы Сағадиев 70 жасқа толды.

Елімізде болып жатқан экономикалық өзгерістерде академик Кенжеғали Әбенұлының да үлесі зор.

Кенжеғали Әбенұлы 1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілісінің бесігі болған Торғай өңірі, Жангелдин ауданының 1-ауылында дүниеге келген. Қазақ елінің ұлттық мақтаныштары Әліби Жангелдин, Амангелді Иманов, Әлібек Майкөтовтер туралы ел аузындағы ақиқат әңгімелер мен олардың ел бақыты үшін күреске толы іс-әрекеттерін көңіліне тоқыған зерделі де зерек Кенжеғали Әбенұлы орта мектепті күміс медальмен бітіріп, Қазақ мемлекеттік университетінің (қазіргі Әл-Фараби атындағы Ұлттық университет) экономика факультетіне оқуға түседі. Ұлы Отан соғысы елге әкелген ауыр зардаптарды әлі ұмыта қоймаған, ауыр тұрмысты сезіп өскен ауыл баласы, университет ұстаздарының назарына ілігіп, оқу мен ғылымның алғашқы баспалдақтарына тез төселіп, университет белсенділерінің біріне айналған. Оқу орнында болып жататын түрлі мәдени шараларға белсене араласып, Бүкілодақтық ғылыми конференцияларға қатынаса жүріп 1960 жылы "Өнеркәсіп экономикасы" мамандығы бойынша университетті үздік бітіреді.

Өзін дарынды студент ретінде таныта білген Кенжеғали Әбенұлын экономика ғылымының докторы, профессор Тарбай Шәукенбаев халық шаруашылығын жоспарлау кафедрасына оқытушы етіп қалдырады.

1963 жылы ол Г.В.Плеханов атындағы Мәскеу халық шаруашылығы институтының аспирантурасына қабылданды. Ол осы аталған институттың аспиранты бола жүріп, материалдық-техникалық жабдықтау факультетінің партия ұжымы хатшысының орынбасары болып істеді. 26 жасында осындай басшылық жұмысты атқара жүріп, Кенжеғали ғылыми зерттеуін сәтті аяқтап, кандидаттық диссертациясын қорғайды. Ол 28 жасында экономика ғылымының кандидаты, отыз тоғыз жасында ғылым докторы, қырық жасында профессор атағын иеленсе, ер жасы елуге таяғанда Ұлттық Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі болып сайланады.

Біз шәкірттері оның республика жоғары оқу орындарындағы ұйымдастырушылық, ғылыми және педагогтық қызметтері мен қабілетін көріп, одан көп нәрселер үйрендік. Ол өзінің көп жылғы ғылыми-педагогикалық қызметінің тең жартысын Алматы халық шаруашылығы институтында (қазіргі Т.Рысқұлов атындағы Қазақ экономикалық университеті) өткізді. Жас ғалым осы оқу орны ұйымдасқан күннен бастап, оның іргелі де ірі білім ордасына айналуына күшін сарқа жұмсаған ұйымдастырушы ретінде мәлім.

1966-1982 жылдардың арасында Кенжеғали Әбенұлы аталмыш институттың факультет деканының орынбасары, партия комитетінің хатшысы, оқу ісі жөніндегі проректоры болып қызмет атқарды.

Талантты ғалымның ұйымдастырушылық қабілеті, іскер басшы екендігі Целиноград ауыл шаруашылығы институтының ректоры болып қызмет атқарған кезінде айқын көрінді. Тың өлкесінде егін шаруашылығы қарқынды өріс алғанда, ол институт ұжымын ғылыми жетістіктерді өндіріске енгізуге жұмылдырып, оның материалдық-техникалық базасын нығайтуға күш салды. Сөйтіп, оның тың өлкесінде беделі артып, тек студенттер мен институт ұжымында ғана емес, бүкіл сол аймақта ірі тұлға ретінде танылды. Уақыттан озық жүретін Кенжеғали Әбенұлы институтта оқудың жаңа жүйесін енгізіп, шетелдік оқыту тәсілінің үздік үлгісін сол кезде-ақ үйлестірген. Оның енгізген көп жаңалықтарының бірі, бүгінгі таңда республикада белгілі ғылыми мекемеге айналған, дәнді-дақылдардың жаңа түрлерін шығаратын – республикада бұрын болмаған биотехнологиялық орталықты құруы еді. Кенжеғали Сағадиевтің еңбегін бағалай отырып, институт ғылыми ұжымы бидайдың жаңа түрін "Кенжеғали" деп атады.

Кеңес Одағы кезінде материалдық-техникалық жабдықтаудың өндіріс үшін маңызы өте зор болатын. Кенжеғали Әбенұлы өзінің кандидаттық және докторлық жұмыстарын осы ғылыми мәселелерге арнай отырып, көптеген еңбектерін жазып шықты. Ол 1977 жылы елімізден бірінші болып Мәскеудің Г.В.Плеханов атындағы халық шаруашылығы институтының ғылыми кеңесінде докторлық диссертациясын қорғады. Диссертациясы материалды-техникалық жабдықтаудың экономикалық тиімділігін арттыру проблемаларына арналды.

Арғы атасы Жәнібекке тартқан Кенжеғали Сағадиев – жоғары білім беру саласында ғылымның ірі ұйымдастырушысы болды. Төрт іргелі жоғары оқу орнының ректорлық қызметін атқаруы, Қазақстан Республикасы Ұлттық Ғылым академиясының президенті болып істеуі, ғылым мен білімді тәжірибеде ұштастыруы, оның қажымас қажырлы еңбек жолын көрсетсе керек.

1990 жылы Қазақстан Ұлттық Ғылым академиясының президиумының бас ғылыми хатшысы қызметін атқарып жүргенде республика ғылымының даму саясатының тұжырымдамасын жасауға бар күш-жігерін жұмсады. Оның басшылығымен жұмысшы тобы "Қазақстандағы ғылым және ғылыми саясат туралы" Заңның жобасын дайындады, Ғылым академиясының Оңтүстік, Батыс және Шығыс бөлімшелері ұйымдастырылды.

Кенжеғали 1992 жылы Қазақ мемлекеттік экономикалық университетінің ректоры болып тағайындалды. 1993 жылы Президент Жарлығымен ол Қазақ мемлекеттік басқару академиясы болып аталды. Бұл кез Қазақстан мемлекетінің экономикасы мен әлеуметтік өмірінде нағыз реформалар басталған шақ еді.

Еліміздің экономикасын ойдағыдай дамытатын мамандарға Қазақстан аса зәру болатын. Сондықтан Кенжеғали Сағадиев экономист мамандар дайындау тұжырымдамасын түпкілікті өзгерте отырып, нарыққа керекті мамандар әзірлеуде, олардың білімін әлемдік деңгейге көтеру мақсатымен университеттің көптеген оқытушыларын шетелдерге жіберді.

Оқытушылардың әлеуметтік жағдайын көтеру мақсатымен олардың жалақысы екі есеге арттырылды. Академияда оқу процесін басқару толық жаңартылды, бұрынғы факультеттердің орнына оның бастамасымен маркетинг, менеджмент, халықаралық экономикалық қатынастар, қаржы, бухгалтерлік есеп, экономикалық кибернетика деген оқу-ғылыми кешендері ұйымдастырылып, жаңа кафедралар ашылды. Соларға сәйкес жаңа оқу жоспарлары және нарықтық оқытудың тың бағдарламалары дайындалды.

Басқару академиясында жүргізілетін ғылыми-зерттеулердің сапасы артты. Нарық талабына сай басқа да ғылыми орталықтар ашылды. Осы оқу орнында сол кезде академиктің қолдауымен Қаржы-банк менеджменті институты, Экономикалық социология орталығы, Маркетинг орталығы дүниеге келді.

Кенжеғали Сағадиевтің Басқару академиясында жұмыс істеген аз уақыт ішінде экономикалық білім беруді талапқа сай жүргізу ісінде, шетелдік серіктестердің техникалық қолдауына сүйеніп үш үлкен жобаны іске асыруға кірісken еді, соның ішіндегі ең ірісі Тасис жобасы болатын. Жоба оқытушыларды нарықтық экономиканы терең білуге, олардың қабілет-қарымының артуына көп үлес қосты.

Кенжеғали Әбенұлының еліміздің экономикасын реформалау жолдары, оның көптеген мәселерін шешуге арналған сан алуан проблемаларды қамтитын жан-жақты еңбектері көп, сол үшін де академиктің осы салада шоқтығы биік түр. Оған оның егемен мемлекетті енді құрып жатқан және қазіргі кездегі Қазақстан экономикасы жайлы жазған ғылыми еңбектері дәлел.

Академиктің жетекшілігімен жасалған Қазақстан азаматтарының заман талабына қарай экономикалық мінез-құлқын қалыптастыру тұжырымдамасы – еліміздегі нарықтық қатынастардың дамуына ықпалы зор болғанын айтқанымыз жөн болар.

1992 жылы Кенжеғали Сағадиев Қазақстан сияқты егемен елдің өзіне ұлттық ақша (валюта) қажеттігін, оны енгізуді ұзаққа созбау керектігін айтып, Қазақстан Республикасы президенті Н.Ә.Назарбаев пен сол кездегі Премьер-министр С.А.Терещенконың атына хат жолдады.

Ғалым ел дамуында байқалып отырған индустриалдық мешеулікті зердесінен өткізіп, жерімізге тиімділігі төмен, табиғат-ананы бүлдіретін тиімсіз технологияларды тарту саясатының айрықша қауіпті екенін ескертті. Ол өзінің "Қазақстанның ғылыми-техникалық тәуелсіздігі", "Үміт ұшқыны сөнбесе игі" деген мақалаларында бұл туралы ауқымды әңгіме көтерді. Ұшан-теңіз байлығымызды өзге емес өзіміз дұрыс пайдалану үшін ғылыми-техникалық жүйе құру – қазіргі уақытта ең бір қажетті мәселе екенін дәйектеді. Оның бұл тәрізді сол кезде жазған көптеген еңбектері Қазақстан экономикасындағы ғылыми тұжырымдарды байытты.

Академик Сағадиевтің Қазақстан Республикасы Ғылым Академиясының президенті болып сайлануында бірнеше назар аударарлық тұстар бар. Ол – Ұлттық Ғылым академиясының тарихында экономист – ғалымның тұңғыш рет баламалық негізде президент болып сайлануы еді. Осы жұмыста ол өзін өте талантты ұйымдастырушы ретінде көрсете білді. Ұлттық Ғылым академиясының бүкіл жұмысын түбегейлі қайта құрды, іргелі және қолданбалы зерттеулерді ұйымдастыруға қомақты үлесін қосты. Ғылыми қызметкерлерді қайта аттестациядан өткізе отырып, оларды әлеуметтік қорғау үшін маңызды шаралар қабылдады.

Академияның даму стратегиясының негізі етіп ғылым мен техниканы мүмкіндігіне қарай ел егемендігін күшейту жолдарына бағыттауға және осы мақсатқа жетуге ден қойды.

Осының барлығы К. Сағадиевтің ірі ғалым-оқымысты және дарынды ұйымдастырушы екенін көрсетеді. Сонымен қатар ғалым елдің экономи-касын тұрақты түрде дамытудың басты саласы – жаңа білім беру мен технологиялық прогресс екенін алға тартты.

Көрнекті оқымысты экономика саласынан басқа гуманитарлық ғылымдардан, яғни, тарих, әдебиет, өнер, тағы басқалардан хабарының молдығы, оның шетелдерде, Қазақстанда өткен әртүрлі симпозиумдарда, конференцияларда, ұлы адамдарға арналған айтулы сессияларда сөйлеген сөздері мен баяндамаларынан анық байқалып келеді. Экономикамызды, ғылымымызды дамытып, білім беру ісін жетілдіру, байланыстарды баянды ету мақсатында АҚШ, Ұлыбритания, Франция, Германия, Оңтүстік Корея, Пәкістан, Иран, Израиль, Қытай және басқа көптеген елдерге барып, тәжірибе алмасу арқылы еліміздегі игілікті жұмыстарға ұйтқы болуы да мақтанышпен айтуға тұрады.

Академик Сағадиев 1996 жылы Қазақ мемлекеттік ауыл шаруашылығы институты мен Алматы мал дәрігерлік институтының негізінде құрылған Қазақ мемлекеттік аграрлық университетінің ректоры болып тағайындалды.

Аграрлық университеттің де жұмысын Кенжеғали Әбен ұлы түбірімен қайта құрды. Ғылыми жүйеде істеп жүрген, ауыл шаруашылығынан тәжірибесі мол ғалымдармен, мамандармен кеңесіп, оқу орнында ашылатын жаңа мамандықтардың саны мен сапасын анықтады. Уақыт талабына қарай биотехнология, аграрлық заңтану, агроэкология, халықаралық аграрлық экономикалық қатынастар тәрізді жаңа мамандықтар өзінің жері, суы, малы, қаражаты бар шаруашылық иелерінің жаңа легін дайындау мақсатымен фермерлер мектебі өмірге келді.

Тыңайтқыштың өлшеусіз себілуінен және эрозияға ұшырауынан жер-ананың беретін өнім-түсімі төмендеп, құнарлығы жойылып бара жатқаны жасырын емес. Жерді тыңайту, экология жағынан тазарту ауадай қажет. Осыны жүзеге асыратын ауылшаруашылық мамандарын әзірлеуге ғалым үлкен күш салды. Жастарға ауыл шаруашылығы мамандығын игеруге жан-жақты жағдай жасай отырып, маман кадрларды аграрлық экономиканы көтеруге бағыттауы, академик Сағадиевтің ұрпақ тәрбиесін, өмір мұраты деп түсінгені, ұлағатты ұстаздың негізгі ой арманының бірі деуге болады.

Кенжеғали Әбен ұлы 2002-2004 жылдары Халықаралық Бизнес Университетінің Президенті, содан кейінгі уақытта – Парламент Мәжілісінің депутаты, оның Қаржы және бюджет Комитетінің төрағасы болды. Қазір Парламент Мәжілісінің төртінші шақырылымының депутаты.

Осы кезде ол өзін экономикамыздың алдында тұрған мәселерді шеше білетін білгір маман, қайраткер ретінде көрсетті. Оның жазған көптеген еңбектері мен істері Қазақстан экономикасының тұрақты даму және өсу, ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін көтеру жолдарына, бюджет жүйесін өркендетуге, еліміздің Дүниежүзілік Сауда Ұйымына кіру мәселерін шешуге арналған. "Реформы: аналитический взгляд" деген төрт томдық еңбегінде Қазақстандағы нарық экономикасының даму жолдарын жан-жақты талдап, келешекте әлемдік бағытқа сәйкес келетін жаңа экономиканы дамыту бағыттарын алға тартады.

Біздің еліміз жаңа экономика құру үстінде. Жаңа экономика дегеніміз, адам еңбегінің тиімділігін көтеретін жаңа технологиялармен жарақталған, жоғары біліктілікті қажет ететін, терең білім мен ғылым негізінде дамитын тиімді экономика. Кенжеғали Сағадиевтің көрегендігі осындай экономиканы іс-жүзіне асыратын жолдарды атап көрсетуінде.

Кенжеғали Әбенұлы халық қамын ойлайтын тұлға. Ол Қазақстанның барлық байлығын, ішкі мүмкіндігін, ұстанып отырған саяси және экономикалық қағидаларын елдің тұрмысын жақсартуға, қоршаған ортаны қорғауға, білім алуға мүмкіндік жасауға, денсаулық сақтау жүйесін жоғары деңгейде қалыптастыруға бағыттайтын әлеуметтік мемлекет құру қажет деген ғылыми тұжырымдамасынан көрінеді.

Тағы бір ауқымды проблема ретінде академик экономикадағы салық ауыртпалығын азайту, өңдеуші өндіріс салаларына, ауылшаруашылық өнімдерін өңдейтін кәсіпорындарға, орта және шағын бизнес субъектілеріне табыстың қомақты бөлігін құрайтын корпоративтік салық және қосымша құн салығы үлкен ауыртпашылық жасайтынын, осы шешілсе көлеңкелі экономика көлемінің азаятынын өз еңбектерінде көрсетеді. Осы мәселе туралы Президент Н. Назарбаевқа жазған өзінің

ەل ەرمەن كورىكتى

حالقىمىزدىڭ قايسار ۇلى - قازاقباەۆ

قىزىل تۋ جانە قىزىل جۇلدىز وردەندەرىنىڭ يەگەرى، باۋىرجان مومىش ۇلى اتىنداعى الماتى جوعارى رەسپۋبليكالىق جالپى اسكەري مەكتەپتىڭ باستىعى، پولكوۆنيك سەرجان قازاقباەۆتىڭ اڭگىمەسى بۇگىنگى جاس جەتكىنشەكتەردىڭ بويىنا ٴوتانسۇيگىشتىك قاسيەت دارىتسا دەپ تىلەدىك.

-اعا، اۋعان جەرىندەگى قاندى شايقاس تۋرالى بىلەتىنىمىز تىم ماردىمسىز. ەش جەردە اقيقاتى اشىق ايتىلمايتىن بۇل قانداي قۇپيا سوعىس ٴوزى؟

1980- جىلى ەلدە اۋعانعا اسكەر الۋ ٴىسى شۇعىل جۇرگىزىلدى. مەن شىعىس قازاقستان وبلىسى، قاتونقاراعاي اۋدانىنداعى ورەل ورتا مەكتەبىن بىتىرگەن ەدىم. سوسىن سيمفەروپول جوعارى اسكەري-ساياسي ۋچيليششەسىن ٴبىتىردىم. سودان سوڭ قىزىل تۋلى ورتا ازييا اسكەري وكرۋگىنە كەلىپ، جۇمىسىمدى باستاپ جاتقان كەزدە دۇنيە الاپىران بولدى دا كەتتى. شەكتەۋلى سوۆەت اسكەرلەرى قۇرامىنا ەنىپ، 1983 جىلى اۋعانستانعا اتتاندىم. بۇل جەردە امەريكانىڭ استارلى ساياساتى دا ورىن الدى. اسكەري بازانى ورتا ازيياعا سالۋ جوسپارى بولعان دا ٴكۇمانسىز.

-سوندا قالاي، دۇشپان دەگەندەرىمىز بۇلىكشى كۇشتەر مە؟ پاكىستان اۋماعىندا اقش نۇسقاۋشىلارى جاتتىقتىراتىن ناعىز جالدامالىلار قالايشا پايدا بولدى ەكەن؟ قىتاي، ٴيران، ەگيپەت ەلدەرى دە ولارعا سوعىس تاسىلدەرىن نەلىكتەن ۇيرەتتى دەپ ويلايسىز؟ بالكىم، اۋعانستانداعى احۋالدىڭ تۇيىندالۋىنا ەگەستىك قوعامدا ەگىنالى شىعار؟

-اسكەري قۇپيالار تۋرالى ارادا شيرەك عاسىر وتسە دە جاق اشۋعا قينالامىز. ايتاتىنىم، ارناۋلى ٴبولىم جەر-جەردە قۇرىلدى. ماقساتى - قارسى جاقتىڭ ەكونوميكالىق نەگىزىن، اسكەري جانە تەحنيكالىق الەۋەتىن بۇزۋ. ايتەۋىر، اۋعاندىقتاردىڭ ۇرەيىن ۇشىرىپ، وزەگىنە ٴورت قويۋدى كوزدەدىك. باقىلاۋ، تىڭداۋ، سۇراستىرۋ، تۇتقىننان جاۋاپ الۋ، قارسى جاقتىڭ تىلىنا بويلاي ەنۋ، ياعني نەبىر ديۆەرسييالار جاسالدى. ٴتۇرلى تاسىلدەرمەن مالىمەت جيناۋعا كىرىستىك. ٴاربىر توپتىڭ 10-8 مۇشەسىن ٴبىر وفيتسەر باسقاراتىن-دى. جاۋدىڭ كۇشىن تايدىرۋ ٴۇشىن قولدانىلاتىن سوعىس وپەراتسييالارىندا ەسەپ جوق.

-سىز قارۋلى كۇشتەردىڭ «قاناتتى ۇلاندارى» قاتارىندا دا بولىپسىز.

-مەنىڭ اۋە-دەسانت بريگاداسىنداعى ارناۋلى قىزمەتىم 1982 جىلى باستالدى. اۋە-دەسانت اسكەرىنىڭ قاناتتى ەمبلەماسى سالىنعان قالپاعا كيگەننەن ٴوزىڭدى مۇلدەم باسقاشا ۇستايسىڭ. نەمىس فيلوسوفى ي. كانت: «ادام بالاسىن ەكى زاتتىڭ تەرەڭىنە جەتۋ ۇنەمى قىزىقتىرادى: اسپانداعى جۇلدىزدار مەن ادام جانى» دەگەن ەكەن. سول ايتپاقشى، زەڭگىر كوك كىمدى قىزىقتىرماسىن؟ الايدا، سوعىس ٴجۇرىپ جاتقان كەزدە پاراشيۋتپەن سەكىرۋ، تاۋ تاستى، بەيتانىس جەردەگى جاعدايدى بارلاۋ تاپسىرماسىن ورىنداۋ قيىن ٴىس.

-دەگەنمەن دە العاش رەت پاراشيۋتپەن قالاي سەكىرگەنىڭىزدى بىلگىمىز كەلەدى...

-اسكەري تاربيە تاعى دەنە شىنىقتىرۋدان باستالادى. ساباق، نىسانا كوزدەۋ، كەزەكشىلىك، ودان قالا بەرسە جىلىنا ەكى رەت جەكە قۇرام پاراشيۋتپەن سەكىرەدى. ونداي كەزدە «ان»2- ۇشاعىنان كۇنىنە ەكى رەت سەكىرىپ ٴوز مۇمكىندىگىڭدى، باتىلدىعىڭدى سىناپ كورۋگە بولادى. العاش سەكىرگەندە بويىمدا ەش قورقىنىش بولعان جوق. ويتكەنى، تۇزىكە تۇسىنە الماي قالدىق. ٴسال ۋاقىت وتە ويلاناسىڭ. سوندا تىلسىم تۇڭعيىقتان جەرگە قاراي قالبالاقتاپ كەلە جاتقانىڭدى ەلەستەتەسىڭ. تىپتەن، ۇشاقتان سەكىرگەن كەزدە پاراشيۋت جىبىنە ايالى ورالىپ قالعان ۇلانداردىڭ اڭگىمەسىن تىڭداۋ وتە قورقىنىشتى. باسپەن تومەن قاراي زىمىراۋ ٴقايىر جاقسىلىق دەيسىڭ. ايتەۋىر، سابىرلى بولىپ، پاراشيۋتتى اشىپ جىبەرۋگە تىرىسۋ كەرەك وندايدا. وسىنىڭ ٴبارىن بىلگەن كەزدە نىشتەي ۇرەيلەنەسىڭ، ارينە. ات

شاپتىرىم الاڭ ىشىندە اسپان تۇستەس بەرەتتەر، جولاق جەيدەلەر، سەكىرۋگە ارنالعان اياق-كيىمدەر كيگەن بوزبالالار اسكەري ماماندىققا ماشىقتانادى. جانىڭدى ايامايجاتتىقساڭ، ولىك ناتيجەسىن سوندا كورەسىڭ.

-اۋعان سوعىسىندا جاپ-جاس جىگىتتەردىڭ وققا ۇشقانىن ٴوز كوزىڭىزبەن كوردىڭىز. قازا تاپقان جاۋىنگەرلەردى مىرىش تابىتپەن ۇشاققا سالىپ اتا-اناسى، تۋعان ەلىنە تابىستاۋعا ارالاستىڭىز. ونداي كەزدە سوعىسقا نەگە كەلدىم دەپ وكىنبەدىڭىز بە؟

-بىزدەر مەكتەپتە جۇرگەندە «قورىش قالاي شىنىقتى»؟ دەگەن كىتاپتى وقىپ وستىك. كورچاگينگە ەلىكتەدىك. «وتان ٴۇشىن وتقا ٴتۇس، كۇيمەيسىڭ» دەگەندى كوكەيگە توقىدىق. اسكەري قىزمەتكەر بولعاندىقتان، ٴبىز جۇمساعان جەرگە باردىق. تالداۋ جوق. بۇيرىق كەلەدى، سونى ورىندايمىز. اۋعانستاندا ارناۋلى بولىمدەگى روتا كومانديرىنىڭ ساياسي ورىنباسارى بولدىم. «يتەرناتسيونالدىق بورىشتى» ادال اتقارۋعا تىرىستىق. اسكەري وقۋ جاتتىعۋ الاڭىندا قارا تاقتادا اپپاق بورمەن «ٴبىز بولماساق، وندا كىم»؟ دەيتىن جازۋ تۇراتىن-دى. وسىنىڭ ورنىنا-اق كوپ جايدى ٴتۇسىنىپ قالارسىڭ، باۋىرىم.

-اۋعانستان دەموكراتيالىق قۇرىلىسىن قۇلاتۋ كىمگە ٴتيىمدى بولدى دەپ ويلايسىز؟ يسلام مەملەكەتىنە قارسى يمپەريالىك قىسىمى تۋرالى ول كەزدە ەشكىم بىلمەدى مە؟

-تۇتقىنعا تۇسكەنىنىڭ ورنىندا دە دۇشپاندار ولىپەي بەرىسپەدى. ولار ورىندارىن وتە باتىل، بيىك ۇستادى. تاۋەلسىزدىك، بوستاندىق يدەياسىن جانىنا تۋ ەتكەندەر جايلى ٴدال سول كەزدە ويلانباپپىز. (ول اۋىر كۇرسىندى.)

بىتەۋ جارانىڭ اۋزىن تىرنا - عانىمدى ەندى بىلگەندەي مەن دە قينالىپ قالدىم. «ٴبولىپ ال دا، بيلەي بەر»! قاعيداسىن قولداناتىن الپاۋىت ەلدەردىڭ ەسەبى تۇگەل. بەيبىت حالىقتار بولسا قىرىلىپ جاتتى. ٴبىر دىندەگى ادامدار ٴوزارا وشتەستى. - اۋعاندى جەڭىپ كەلدىم-، دەپ قازاق جاۋىنگەرى ايتپايتىنى شىندىق. پسيحيكالىق كۇيزەلىسكە قوسا وق جۇلىمداعان دەنەسىن ازەر قوزعاپ جۇرگەندەر قانشاما. سەرجان قازاقباەۆتا سوعىس كەزىندە قاتتى جارالاندى. باۋىر، ىشەك، تىزە، ولك قول، ارقا جاۋىرىنىنا بارلىعى 72 جارىقشاق الىپ، تالاي وپەراتسييالاردى باستان وتكەرسە دە، قايسارلىعىن جوعالتپادى. ۇنەمى ٴوزىن-ٴوزى قاداعالاۋ، فيزيو ەم قابىلداۋ، جەڭىل دەنە جاتتىعۋلارى ادىستەرىن جاساۋ سەرجان اعانىڭ ومىرلىك داعدىسىنا اينالىپ كەتىپتى. بۇگىنگى تاڭدا تاۋەلسىز قازاق ەلىنىڭ وتان قورعاۋشىلارىن تاربيەلەۋگە تەر توگۋدە. ال، ۇيقاسا بولدى تۇسىنە اۋعانستاندا قازا تاپقان قارۋلاس دوستارى كىرەدى.

نۇرلان قۇمار

хатында, бұрынғы Премьер-Министр Д.Ахметовке, Экономика және бюджеттік жоспарлау министрі К. Келімбетовке жолдаған депутаттық сауалында көтерді. Нәтижесінде қосымша құн салығы төмендеді. Ал Қазақстан Президентінің биылғы жылғы Жолдауында осы салық деңгейін орта және шағын бизнес үшін төмендету керек деген шешімі Кенжеғали Сағадиевпен басқа да ғалымдардың, іскер жандарды қолдағаны деп айтуға болады. Ғалымының билік орындарына жіберген көптеген экономикалық мәселелерге қатысты хаттары бойынша ресми орындарда қабылданған шешімдер — оның Қазақстандағы экономикалық реформаларды белсенді түрде жүргізуші ғалым-реформатор екендігін көрсетеді.

Қазіргі кезде 146 мемлекет мүше болып отырған Дүниежүзілік Сауда Ұйымына кіру біздің экономикамызға әртүрлі әсер тигізері күмәнсіз. Академик Сағадиевтың айтуынша бұл Ұйымға қосылу басқа елдермен терезесі тең мемлекет ретінде іс-қимыл жасауға, шығарылған өнімді шет елдерге тежеусіз сатуға, сонда кездесетін әртүрлі алалауларға халықаралық ережелер негізінде тойтарыс беруге, бізге қарсы қолданып отырған демпингке, елімізге жаңа технология мен қосымша инвестициялар тартуға, тауарды тиімді жағдайда өндіруде басқа елдермен бәсекені арттыруға мүмкіндік туғызатынын атап өтеді. Сонымен қатар осы Ұйымға қосылу кейбір әділетсіздіктерге әкелуі мүмкін. Осы Ұйымның заңдары мен ережелерінде үміткерлер экономикасының даму деңгейі, жалпы ерекшелігі жан-жақты ескерілмеген. Кеден саясаты туралы алатын міндеттерімізбен жауапкершілігімізді, оның ережелерінің ауылшаруашылығына тигізер әсерін, шетелге шығудағы мемлекет тарапынан керек қолдаулар мен саясатты айқындау, кейбір азық-түлік өнімдеріне баж салығын жоғарылату, заңдарымызды қайта қарап толықтыру сияқты дәйекті мәселелерді шешу керектігін өз еңбектерінде алға тартады.

Кенжеғали Сағадиев – жан-жақты білімді ғалым. Оның ғылыми еңбектері экономиканың әртүрлі салаларын қамтиды. Соның ішінде — ауылшаруашылығы мәселесіне көп көңіл бөліп отыр. Ауылда шешімін таппаған мәселелер жеткілікті. Соларды атай отырып, академик Сағадиев ауыл техникалары мен технологияларының жаңа да жоғары тиімді түрлерін пайдалану, асыл тұқымды мал өсіру, түсімі мол дәнді дақылдар пайдалану, шаруашылықтың тиімді жүйелерін қалыптастыру, ауыл өнімдерінің сапасын көтеру — ұзақ уақыт қажымай-талмай шешетін проблемалар деп алға қойып отыр. Ұлттық байлықтың сарқылмас көзінің бірі — ауыл шаруашылық өнімдерін, оның терең өңделген түрлерін шет елдерге шығарып, сату. ДСҰ-ның қоятын талаптарының күрделілігіне байланысты осы өнімдерді солардың талаптарына сай сәйкестендіру қажеттігін де ғалым атап өтеді.

Академик Сағадиев Қазақстан экономикасының тұрақты дамуына ғалым ретінде де, депутат ретінде де өз үлесін қосты деп ауыз толтырып айтуға болады. Оған оның көптеген еңбектері де, істері де дәлел.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың экономикамыздың алдына қойған басты мақсаты — дүние жүзінде бәсекеге қабілетті 50 елдің санатына қосылуы. Осыған байланысты біздің еліміздің жеткен жетістіктерін және орын алып отырған олқылықтарын жан-жақты талдай отырып, ол өз еңбектерінде осы мақсатқа жетуде экономиканың индустриалдық-инновациялық тұрғыда дамуын, ауыл шаруашылығын өркендетіп, инвестиция тарту, жаңа технологияларды қолдану, қор нарығын қалыптастыру, кластерлік жобаны дамыту, бюджет жүйесін, салық заңдарын жетілдіру керектігін көрсеткен.

Академик К. Сағадиевтің осындай еліне, халқына сіңірген еңбегі ескерусіз қалған жоқ. Ол әр кез орынды бағаланып келеді. Халық қалаулысы, елдің елеулісі атанды. Омырауына көптеген ордендер тақты.

Ол 1994 жылы америка ғалымдары ассоциациясының, 1996 жылы Нью-Йорк академиясының, 2002 жылы Пәкістанның ғылым академиясының мүшесі болып қабылданды, 1997 жылы Жоғары мектептердің Халықаралық ғылым академиясының толық мүшесі (академигі) болып сайланды. Ғалым 1992 жылы Англиядағы Кембридж университетінің Халықаралық библиографиялық орталығының ұсынуымен "Жыл адамы" атағына да ие болды.

Академик Кенжеғали Сағадиевтің жетекшілік етуімен 14 докторлық, 39 кандидаттық диссертация дайындалып қорғалды. Ол 240-тан ғылыми еңбектерді жазып шығарды.

Халқымыздың парасатты ұлы, талантты ғалым-реформатор, дарынды ұйымдастырушы, жоғары дәрежедегі қоғам қайраткері Кенжеғали Әбенұлы Сағадиев туралы біз әрдайым мақтанышпен айтамыз. Экономика, ғылым мен жоғары білім саласын реформалауға қосқан елеулі еңбегі.Ол жоғары оқу орындарында жастарды білімге баулып, мыңдаған түлектерді білім ұясынан ұшырған ғалым оның көпшілігі өзінің ізін қуған жас мамандар.

Бұл Кенжеғалидің халық үшін қалтқысыз еткен тамаша еңбегі еді. Шоқтығы биік ғұламаның бұл жетістіктерін көппен бірге біз де мақтан етеміз.

С. ЕСІМЖАНОВА,
экономика ғылымының докторы, профессор.